

І. М. Шкоріна

*Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця*

Публіцистика О. Слісаренка на сторінках журналу «Червоний шлях»

Шкоріна І. М. Публіцистика О. Слісаренка на сторінках журналу «Червоний шлях». Стаття присвячена місцю співробітництва з журналом «Червоний шлях» в журналістській діяльності письменника, поета, постійного автора багатьох періодичних видань Олекси Слісаренка. Проаналізовано публіцистичні матеріали, які О. Слісаренко друкував у цьому журналі протягом 20–30-х рр. ХХ століття. Особлива увага приділяється викладеним у рецензіях думкам О. Слісаренка щодо специфіки формування нової української літератури, складностей, які виникають під час цього процесу. Головний акцент зроблено на розгляді специфічних рис Слісаренкових рецензій.

Ключові слова: *журналіст, псевдонім, публіцистика, рецензія, журнал.*

Шкорина И. М. Публицистика А. Слисаренко на страницах журнала «Червоный шлях (Красный путь)». Статья посвящена месту сотрудничества с журналом «Червоный шлях (Красный путь)» в журналистской деятельности писателя, поэта, постоянного автора многих периодических изданий Алексея Слисаренко. Проанализированы публицистические материалы, которые А. Слисаренко публиковал в этом журнале в 20–30-х гг. ХХ века. Особое внимание уделяется изложенным в рецензиях мыслям А. Слисаренко о специфике формирования новой украинской литературы, сложностях, которые возникают во время этого процесса. Главный акцент сделан на рассмотрении специфических черт рецензий А. Слисаренко.

Ключевые слова: *журналист, псевдоним, публицистика, рецензия, журнал.*

Shkoryna I. The Publicism by O. Slisarenko in the «Chervonyj Shliah (Red Road)» magazine. The article depicts the place of journalistic cooperation with the «Chervonyj Shliah (Red Road)» magazine in the life of a writer, a poet, a journalist, an author of many periodicals Oleksa Slisarenko. Here we examine many journalistic materials by O. Slisarenko published in this journal during the 20–30-ies of the XX century. We give a detailed analysis of his reviews of the collection of poems by the young Ukrainian writers as P. Holota, A. Lisovy, K. Andriychuk, of the prose collections by G. Kosynka and P. Punch, of the second collection of the literary almanac «Pluh (The Plow)» and the book by M. Sreblansky «Etude pro Futurism (An etude about Futurism)». Special attention is paid to Slisarenko's thoughts on the specifics of formation of the new Ukrainian literature, difficulties which arise during this process. We notice that O. Slisarenko not only praises or expresses certain critical remarks of the peer-reviewed works, but also gives useful advices to their authors, shares his own writing experiences. The main accent is made on consideration of specific features of Slisarenko's reviews.

Keywords: *journalist, pseudonym, journalism, review, magazine.*

Період 20–30-х років ХХ століття був недовгим, але дуже плідним для української культури та мистецтва. Це був час максимально активного розвитку журналістики, публіцистики, літератури. У ці півтора десятиліття вмістилася ціла епоха. Не дивно, що цей період став визначальним також і для становлення української періодичної преси, зокрема мистецтвознавчої, літературознавчої, літературної.

Про розквіт української журналістики свідчать навіть сухі цифри: з 1920 р. до 1923 р. кількість журналів, які видавалися в Україні, збільшилася майже вдвічі – зі 136 до 250 видань [3:3]. Звичайно, серед них була чимала кількість журналів літературно-художніх, літературознавчих тощо. Адже саме в цей час виникає багато літературних організацій, кожна з яких вважала необхідним мати своє видання, часто й не одне. Тож починають виходити

журнали й альманахи численних літературних організацій: «Плуг» (1922–1932), «Гарт» (1927–1932), «Молодняк» (1927–1937), «УЖ (Універсальний журнал)» (1928–1929), «Вапліте» (1926–1927) і його наступник «Літературний ярмарок» (1928–1930) тощо. Крім того, видавалися й позагрупові журнали, такі як «Червоний шлях» (1923–1936), «Життя й революція» (1925–1934), «Критика» (1928–1932) та інші.

Серед них найбільш популярним і репрезентативним був щомісячник «Червоний шлях». На думку дослідників, «На чолі української журналістики стояв "Червоний шлях". Журнал згуртував навколо себе людей, небайдужих до долі нації та її культури» [6], і це було закономірним, зважаючи на те, що на чолі журналу в різні роки стояли такі видатні люди й українські патріоти, як О. Шумський, М. Хвильовий, М. Яловий, а до складу його

редколегії входили визначні українські письменники: Остап Вишня, П. Тичина, О. Копиленко, П. Панч, Г. Епик, О. Слісаренко та ін. Зважаючи на це, журнал просто не міг не стати «...центром формування літературних смаків: згуртувати навколо себе письменників досвідчених і початківців, представників еміграції та західноукраїнських земель» [3:6]. Тут друкували свої художні й публіцистичні твори письменники дуже різних політичних і естетичних поглядів, члени чи не всіх літературних організацій. Важко назвати тогочасного українського письменника, який би не співробітничав із «Червоним шляхом».

І хоча журнал «Червоний шлях» у цілому вже ставав об'єктом дослідження сучасних науковців, зокрема йому присвячена дисертація та наукові статті Н. Лощинської [2; 3], але діяльність у ньому окремих авторів дотепер залишається маловідомою і недослідженою вченими. Не був винятком і Олекса Слісаренко, письменник і журналіст, різнопланові твори якого публікувалися у щомісячнику, починаючи від року його заснування і до самого арешту митця на початку 1934 року. Особливо це стосується публіцистики О. Слісаренка, яка взагалі ще не ставала предметом цілісного наукового аналізу і залишається практично невідомою, хоча у 1920–30-х роках вона була доволі яскравим і резонансним явищем, яке потребує окремого дослідження, що й визначає актуальність нашої роботи.

Про журналістську діяльність О. Слісаренка взагалі та його співробітництво із журналом «Червоний шлях» лише побіжно згадується у численних наукових працях, як зарубіжних [14; 15], так і українських [2; 3; 6; 13], але вона досі не ставала об'єктом окремого аналізу науковців. З огляду на це, маємо за мету дослідження публіцистичних творів О. Слісаренка на сторінках журналу «Червоний шлях», акцентуючи увагу на їх проблемному наповненні й деяких стилістичних рисах.

Олекса Слісаренко був дуже різнопланово обдарованою особистістю, він працював у багатьох мистецьких жанрах, різних видах діяльності, так чи інакше пов'язаних із літературним процесом. Дехто з його сучасників навіть іронізували щодо цього, як, наприклад, В. Підмогильний, який у 1926 році писав про нього: «...на чолі нашої пригоднo-фантастичної школи стоїть колишній символічний поет, колишній футурист, панфутурист і комункультовець, агроном, фейлетоніст і редактор – воістину, що йому

втрачати, крім своїх кайданів?» [5:444]. До цього можемо лише додати, що, перераховуючи різні іпостасі О. Слісаренка, В. Підмогильний забув назвати його ще й публіцистом.

Поет і прозаїк, публіцист і редактор, член різноманітних мистецьких угруповань і навіть їх організатор, автор статей, рецензій і фейлетонів, Олекса Слісаренко співробітничав із багатьма тогочасними періодичними виданнями, часто його прізвище з'являлося і на сторінках журналу «Червоний шлях». Протягом 1923–1933 років тут публікувалися його поезії та оповідання, одне з яких – «Редут № 16» – у 1925 р. отримало похвальний відгук на конкурсі журналу. У 1930-х роках певний час він належав до складу журнальної редколегії, у щомісячнику також друкувалися його публіцистичні праці – численні рецензії на збірки творів молодих українських письменників та на літературний альманах «Плуг» тощо.

Деяка складність дослідження публіцистики автора полягає в тому, що він друкував її під різними псевдонімами. Власне, справжнє прізвище автора було О. Снісар, але жодних своїх творів, ні літературних, ні публіцистичних, він ним не підписував, тому й увійшов у історію української літератури і культури як Олекса Слісаренко – це його основний псевдонім, яким підписані всі його художні твори і певна частина публіцистики. Однак усього псевдонімів у нього було значно більше, у відповідному словнику О. Дея перераховується аж 12 псевдонімів митця [1:532]. Літературні рецензії, які друкувались у журналі «Червоний шлях», автор підписував тільки трьома зі своїх псевдонімів: О. Слісаренко, С-ко О. та Ол. С., останні два варіанти були, очевидно, вже скороченнями від «О. Слісаренко».

Беручи до уваги ці псевдоніми, можемо стверджувати, що за час існування журналу «Червоний шлях» у ньому в різні роки публікувалися шість рецензій автора. Першою з них була рецензія на публіцистичну книгу М. Сріблянського (Шаповала) «Етюд про футуризм» (1924) [12]. В інших рецензіях О. Слісаренко звертався до художньої творчості, переважно до збірок творів молодих українських письменників: це подвійна рецензія на збірки поезій П. Голоти та А. Лісового (1926) [9], рецензії на поетичну збірку К. Андрійчука (1932) [8], на прозові збірки Г. Косинки (1926) [7] та П. Панча (1926) [10], а також на другий збірник літературного

альманаху «Плуг» [11] за редакцією С. Пилипенка (1926), виданий однойменною літературною організацією.

За формою всі названі твори є типовими, класичними рецензіями. Усі вони мають досить невеликий обсяг, що характерно саме для жанру рецензії, містять такі обов'язкові елементи, як повний бібліографічний опис рецензованого видання (видань), до якого входила і його ціна, інформація і думка рецензента щодо особливостей друку (коректура тексту, оформлення обкладинки, навіть ціна книжки), перелік вміщених у збірки творів (у рецензіях на збірки прози, де це можливо). Крім того, в усіх цих рецензіях О. Слісаренко подає докладну інформацію щодо структури, тематики, проблематики рецензованих книжок, численні цитати зі вміщених у них творів, за потреби частковий переказ їхнього змісту, свої зауваження щодо мови рецензованих творів, їхніх мовних особливостей, роботи письменника над художнім словом, яка, на думку рецензента, не завжди є достатньою.

Незважаючи на обмежений обсяг, якого потребує жанр рецензії, О. Слісаренко знаходить у них місце і для роздумів про долю і перспективи української літератури, висловлює власну рецепцію сучасного йому літературного процесу. Звичайно, автор подає і докладний, іноді дуже детальний аналіз рецензованих творів, висловлює свої оцінки як збірок у цілому, так і окремих творів, дає поради їхнім авторам щодо подальшої творчості (у рецензії на альманах «Плуг» це більшою мірою поради укладачам).

У деяких випадках його оцінки є досить жорсткими і суворими, можливо, навіть занадто різкими та категоричними, що дало привід С. Пилипенкові, редакторові альманаху «Плуг», рецензованого О. Слісаренком, критично висловитися про нього саме як рецензента: «О. Слісаренко, що так нещадно лущить пролетарську письменницьку молодь у своїх рецензіях (куди тобі славнозвісні "напостівські голублі")» [4:31]. Втім, таку оцінку рецензій О. Слісаренка не можна вважати справедливою, зрозуміло, що вона була викликана не стільки змістом його рецензій, скільки такими позамистецькими факторами, як складні, фактично ворожі стосунки та конкуренція між тогочасними літературними організаціями «Плугом» та «Гартом», а пізніше «Вапліте», членом яких був О. Слісаренко.

Насправді ж далеко не всі рецензії

О. Слісаренка на твори молодих письменників були негативними. Але, оцінюючи художні чи публіцистичні твори, він намагався не керуватися ідеологічним принципом, його оцінки завжди залежали в першу чергу від художньої якості рецензованих творів, і це не влаштовувало багатьох тогочасних критиків, до яких належав і С. Пилипенко. Власне, О. Слісаренко і сам чітко окреслює свою позицію, зазначаючи, наприклад, у подвійній рецензії на поетичні збірки П. Голоти та А. Лісового, що «обидва автори надзвичайно революційні» [9:279], але в їхніх «віршах "поезія й не ночувала", а її місце заступає набридлий штамп» [9:280], тож «ми не можемо вважати Голоту та Лісового за поетів» [9:280].

Так само й у поетичній збірці К. Андрійчука «брязкотелець для "ідеології" чимало розкидано» [8:149], але це не додає якості його віршам, у яких «часом в гонитві за алітераціями втрачається всякий зміст» [8:149], хоча й відчувається «формальна вправність» [8:149] і робота автора над художнім словом: «...мова – добірна, дзвінка» [8:149]. Взагалі ж рецензія О. Слісаренка на поезію К. Андрійчука найбільш заідеологізована порівняно з іншими його публіцистичними писаннями. І пояснюється це не зміною авторських поглядів чи мистецької позиції, а часом її написання – у 1932 році вже починалися репресії, і не можна було висловлювати свою думку, відмінну від політики держави і комуністичної партії. Власне, ця тенденція була всезагальною в масштабах країни, вона відчутно позначилася і на художній творчості самого О. Слісаренка, як і інших українських авторів.

Рецензент завжди чітко висловлює своє позитивне чи негативне ставлення до книжок рецензованих авторів, переконливо аргументуючи свою думку та підтверджуючи її цитатами з їхніх творів, причому в разі негативної оцінки підкреслює, що «виносимо цей суворий присуд не за учневу віршову техніку, – техніка "дело наживное", а за те, що жоден за них не дав навіть натяку на оригінальне, свіже художнє мислення» [9:280]. Як бачимо, О. Слісаренко, сам досить досвідчений письменник, прекрасно розумів, що головне в будь-якому творі – це авторська індивідуальність, оригінальність образності та стилю, загалом світосприйняття автора, і саме це він шукав – але не завжди знаходив – в усіх рецензованих письменників.

Але якщо вже знаходив, його оцінки були набагато позитивніші, при цьому іноді О. Слісаренко виявляв уміння за достоїнствами

й недоліками окремих творів відчуті справжню сутність таланту письменника. Так, у рецензії на прозову збірку П. Панча «Солом'яний дим», у якій були вміщені його оповідання та повісті, за висловом рецензента, ще «не повісті, а оповідання, подані в плані повісті» [10:274], він після детального аналізу творів робить дещо несподіваний висновок: «хоч загалом новели формально стоять вище від повістей», але «повість є саме тим родом белетристичного твору, в якому П. Панч може зробити найбільші досягнення» [10:275]. Майбутнє повністю підтвердило цю думку: П. Панч здобув найбільшу популярність та визнання саме своїми творами у великих прозових жанрах – повістями та романами, хоча й оповідання також продовжував писати все життя.

Особлива увага у рецензіях О. Слісаренка приділяється його поглядам на специфіку формування нової української літератури, складностям, які виникають під час цього процесу, подальшим перспективам, хоча це в цілому й не є характерним для жанру рецензії. Це особливо відчутно у рецензіях на книжки Г. Косинки [9], М. Сріблянського [12], альманах «Плуг» [14]. Так, рецензію на книгу Г. Косинки «В житах» О. Слісаренко починає міркуваннями про складнощі, з якими постійно стикається літературний критик, рецензент у своїх намаганнях об'єктивно оцінити творчість письменника. На його думку, найбільшою перешкодою є «етикетки, що їх клеїла або надто "дружня", або надто "ворожа" критика» [7:269], і від яких надалі буває дуже важко дистанціюватися рецензентові.

У цьому контексті рецензент згадує і дві книжки навчального характеру («Конспект з історії української літератури» М. Сулими та «Хрестоматію нової української літератури» М. Плевако»), які були на той час «досить поширені і значно прислужилися викривленню справжньої картини пореволюційної української літератури, неймовірно ускладнивши роботу критика» [7:270], оскільки навіть досвідченому критикові буває «не легко

зняти письменника з "хрестоматійного" п'єдесталу» [7:270].

Взагалі подібне апелювання до інших творів, а не лише до об'єкта рецензування, дуже характерне для публіцистики О. Слісаренка, зокрема для його рецензій. Іноді до аналізу залучаються навіть цитати з інших книжок, і не лише українських авторів, як, наприклад, цитування поетичних рядків Бориса Пастернака в рецензії на збірки поезій П. Голоти і А. Лісового. Часто робиться порівняння рецензованих творів з аналогічними творами інших письменників: порівняння віршів А. Лісового і В. Еллана, П. Голоти і С. Жигалка тощо, що, безумовно, свідчить про значну обізнаність рецензента з різними ланками тогочасного літературного процесу і сприйняття рецензованих творів саме як відповідних частин цього процесу, а не як окремих ізольованих явищ. Тож можемо стверджувати, що використання різних форм інтертекстуальності є однією зі специфічних рис Слісаренкових рецензій.

Отже, співробітництво Олексі Слісаренка з журналом «Червоний шлях» у галузі публіцистики було досить довгим і плідним, воно займає значне місце у журналістській спадщині Олексі Слісаренка. Результатом його стали шість рецензій автора, опубліковані в різні роки на сторінках журналу. Важливою ознакою цих рецензій є постійна сконцентрованість рецензента на проблемах, пов'язаних зі сферою української літератури, бажання визначити основні проблеми літературного процесу в Україні й окреслити нові перспективні шляхи розвитку. Рецензіям О. Слісаренка в журналі «Червоний шлях» притаманні такі особливості, як подання автором власної рецепції сучасного йому літературного процесу в цілому, широке використання інтертекстуальності, що сприяє майстерному розкриттю порушених проблем. Ці твори заслуговують на подальшу увагу науковців і є потенційним об'єктом майбутніх журналістикознавчих досліджень.

Література

1. Дей О. І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI—XX ст.) / О. І. Дей. — К. : Наук. думка, 1969. — 560 с.
2. Лоцинська Н. В. Журнал «Червоний шлях» та літературний процес 20—30-х років в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 — «Українська література» / Н. В. Лоцинська. — К. : НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка, 1998. — 173 с.
3. Лоцинська Н. В. «Червоний шлях» – невичерпне джерело інформації для дослідників / Н. В. Лоцинська // Червоний шлях (1923—1936 рр.) : бібліографічний покажчик змісту. — К. :

Нац. парламент. біб-ка України, 2003. — С. 3—11.

4. Пилипенко С. Вапліте. Зошит перший / С. Пилипенко // Плужанин. — 1926. — № 6—7. — С. 31—32.

5. Підмогильний В. П. Передмова / В. П. Підмогильний // Підмогильний В. П. Місто : роман, оповідання. — К. : Молодь, 1989. — С. 443—445.

6. Рева Л. Вітчизняна періодика як одне з джерел дослідження краєзнавства [Електронний ресурс] / Леся Рева // Вісник Книжкової палати. — 2011. — № 8. — Режим доступу : http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=88771&cat_id=74306.

7. Слісаренко О. Григорій Косинка «В житах : Оповідання» / О. Слісаренко // Червоний шлях. — 1926. — № 9. — С. 269—271.

8. С[лісаренко] Ол. Кес. Андрійчук: «На зламі» / О. Слісаренко // Червоний шлях. — 1932. — № 1—2. — С. 148—149.

9. Слісаренко О. Петро Голота «Степи — заводові», Ант. Лісовий «Гасла» / О. Слісаренко // Червоний шлях. — 1926. — № 1. — С. 279—281.

10. С[лісарен]ко О. Петро Панч «Солом'яний дим» / О. Слісаренко // Червоний шлях. — 1926. — № 1. — С. 274—275.

11. Слісаренко О. Плуг : Літ. альманах : Зб. другий / О. Слісаренко // Червоний шлях. — 1926. — № 5—6. — С. 262—264.

12. Слісаренко О. Сріблянський М. «Етюд про футуризм» / О. Слісаренко // Червоний шлях. — 1924. — № 11—12. — С. 306—307.

13. Цимбал Я. Літературна дискусія в шаржах і пародіях [Електронний ресурс] / Ярина Цимбал // Тиждень.ua. — 2017. — Режим доступу : m.tyzhden.ua/publication/185643.

14. Kravtsiv V. Slisarenko Oleksa / V. Kravtsiv // Encyclopedia of Ukraine. — V. 4. — Toronto ; Buffalo ; London : Univ. of Toronto, 1993. — P. 752.

15. Shkandrij M. Modernists, marxists and the nation: The Ukrainian literary discussion of the 1920s / Myroslav Shkandrij. — Edmonton : Canadian Inst. of Ukr. Studies : Univ. of Alberta, 1992. — 265 p.